

REISZ T. CSABA

Sártory Antal (1829–1896) portréja*

Az ANY Biztonsági Nyomda Zrt. „kincsei”

A magyarországi kataszteri felmérés tevékenységéhez szorosan kapcsolódott az Állami Nyomda működése, a Pénzügyminisztériumban is ugyanazon ügyosztály alá tartoztak.¹ Az összefüggés miatt a katasztertörténeti kutatásokban – tevékenység, szervezet, személyzet, eredmények és a mindezekre vonatkozó forrásanyag – az állami nyomdát, jogelődjét és jogutódját sem hagyhatjuk figyelmen kívül. A *Catastrum* indulásakor már az első számban ismertettük a telekzeti könyomda, vagyis a kataszteri térképek sokszorosítását végző intézmény történetét és termékeit.² Raum Frigyes a katasztertörténeti cikkeihez egy korabeli forrást, a szabályrendeletek gyűjteményét az Állami Nyomda Igazgatóságán kutatta.³

Mindezekre is tekintettel 2017 nyarán az 1993-ban privatizált Állami Nyomda jogutódjához, az ANY Biztonsági Nyomda Zrt.-hez fordultam, hogy engedélyezzék a kutatást a régi iratanyagukban. Az ottani munkatársak, közöttük is különösen a nyomda történetével foglalkozó dr. Novotny Erzsébet kereskedelmi vezető, igen előzékenyek és segítőkészek voltak. A II. világháborúban az országos levéltár mellett lévő állami nyomda ugyancsak súlyos károkat szenvedett, az elpusztult mintatár és irattár valóban igen csekély terjedelmű anyagát tudták megmutatni. Az iratok zömét a

nyomda munkatársaira vonatkozó szolgálati törzslapok és minősítési táblázatok jelentették. A konzultáció alkalmával azonnal felmerült, hogy az iratokat digitalizálják és tegyék hozzáférhetővé, e tevékenységben felajánlottam a levéltárunk segítségét is, de az elméleti lehetőségnél tovább akkor nem jutottunk.

2021-ben, amikor az új NKFIH-projektünkben az állami nyomdai alkalmazottak életrajzi adataira volt szükségünk, megújítottuk a kapcsolatot, és ezúttal az iratokat nemcsak feltártuk, rendeztük és digitalizálásra előkészítettük, hanem még a nyáron saját műhelyünkben digitalizáltuk is. Jelenleg a teljes anyag online hozzáférhetővé tételének technikai és jogi kereteit (többek között az adatvédelmi kérdéseket) tisztázzuk, és remélhetőleg 2022-től annak kutatása is lehetővé válik. Ez a gyűjteményrész az Állami Nyomda Archívuma (ANYA) Iratgyűjteménye, és jelentős részben a személyzeti iratanyagból (HR) áll.

Már lezárni készültünk a projektet, amikor dr. Novotny Erzsébet szeptemberben arról értesített, hogy az irattárban további térképeket és nyomtatványokat találtak, benne sok a kataszteri jellegű, javasolta, hogy tekintsük át azokat. Szeptember 14-én sort is kerítettünk erre, átlapoztuk a teljes gyűjteményt (Állami Nyomda Archívuma Térképgyűjteménye, ANYAT).⁴ Ennek során a sok térképszelvény között megbújó, középkorú szakállas férfit ab-

* A tanulmányhoz szükséges kutatás a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal támogatásával az NKFI Alapból (K 132723) valósult meg.

1 A katasztert irányító ügyosztály szervezeti helyére – és sorszámaának változására – l. korábbi tanulmányomat: REISZ T. CSABA: Az Állami Földmérési Igazgatóság (1919–1920). *Catastrum*, 6. (2019) 1:25–35. (= REISZ, 2019).

2 PÁLYI ZSÓFIA KATA: A Magyar Királyi Telekzeti Könyomda Budán. *Catastrum*, 1. (2014) 1:2–19.

3 R[AUM] F[RIGYES]: Az állami földmérés első nyomdája. *Földmérő*, 31. (1985) 1:4–7. (6. lj.); RAUM FRIGYES: A magyar kataszteri felmérés szervezetének kialakulása. *Geodézia és Kartográfia* (= GK), 38. (1986) 1:51. (2. lj.); RAUM FRIGYES: A magyar Állami Földmérés és az első magyar postabélyeg. *GK*, 41. (1989) 5:366. (2. lj.).

4 Csak lábjegyzetben fér ide, hogy ezt a gyűjteményrész 2021 decemberében ugyancsak teljes terjedelmében digitalizáltuk, köszönet illeti ezért a Magyar Nemzeti Levéltár Digitális Tartalomfejlesztési Osztályát. Ennek hozzáférhetővé tételét az előző gyűjteményrészrel együtt oldjuk meg.

rázoló arckép is a kezünkbe került, amelyen egy L'hiver szignó volt olvasható. – De hiszen ez Sártory! – szakadt ki belőlem a felismerés, amire csodálkozva kapta fel a fejét kolléganőm, kérdeve, hogy én tudom, ki ez? Nem csak tudom, de közöltük is ezt a képet a *Catastrum* címlapján! – mondtam, és gyorsan meg is mutattam neki az online elérhető, 2015. évi 1. lapszámot. Ekkor azonban világos lett számunkra, hogy bár valóban ő szerepel a képen, ez nem ugyanaz a kép.

A mérnökről egy kéziratos katasztertörténeti összefoglaló kapcsán már született rövid életrajzi ismertető, de az új arckép előkerülése alkalmat teremt arra, hogy kettős értelemben is bemutassam Sártory Antal portréját.⁵

A Sártory család

A Sártory család több tagja tevékenykedett mérnökként vagy vett részt a kataszteri szervezet munkájában, esetleg mérnökefeleségként erősítette a szakmai kapcsolati hálózatot.⁶ Talán túl sokan is voltak e család vagy inkább családok tagjai, emiatt az egyes nevezetes személyek azonosításába sokszor – máig rögzülő – tévedés csúszott.⁷

Bendefy László, a térképtörténeti kutatások egyik alapos és sokat publikáló szerzője 1963-ban a Baradla-barlang első térképezőjeként mutatta be Sártory Józsefet. A szerző ekkor úgy vélte, hogy ő annak a felvidéki Sartorius, Sartorius, Szartoris családnak a leszármazottja, amelyik 1655-ben kapott nemességet I. Lipóttól. E család egyik tagjának, Sartorius Danielnek az 1768-ban Besztercebányán született unokája, 1788-ban a selmeci akadémia hallgatója, ahol 1792 körül végzett, ezt követően az

egri püspökség mérnöke lett. Bendefy megjegyezte, hogy ugyanebből a családból származik Sártory Antal felmérési igazgató is.⁸

Schönviszky László 1966-ban ugyancsak az Aggteleki-barlang apropóján foglalkozott Sártory József származásával, és Bendefy „feltevéseit” tévesnek minősítve pontosította a családra vonatkozó adatokat.⁹ A szerző szerint József apja, a nagyváradi származású János Mihály 1763. november 15-én kapott városi polgárjogot Kőszegen, itt vette feleségül Stuiber (Stoiber, Stoberyn) Teréziát, Radicskovics György özvegyét. E házasságban kilenc gyermek született, de négyen nincsenek bejegyezve a kőszegi anyakönyvbe, közöttük József sem, aki az első (*1759?) vagy negyedik (*1763?) lehetett. Sártory József a selmeci bányai akadémia hallgatója volt 1788-tól, 1822 és 1839 között szintén ott élt és szomolnoki bányatanácsosként hunyt el, bár az ottani halotti anyakönyvekben erről bejegyzést nem talált a cikk írója.

Pár év múlva Bendefy László ismét visszatért az Aggteleki-barlang térképi ábrázolásához és ennek kapcsán Sártory József életrajzához, amelyet pontosított az újabb adatok és saját kutatásai alapján.¹⁰ Eszerint a család(ok) névírása többféle, Sartorius, Szartoris, Sartorisz, Szartory, Szártori stb. alak is előfordul. A család olasz eredetű lehet ('sarto' = szabó), Bendefy több „ágról”, így kőszegi, bihari, pozsonyi, besztercei és külföldi Sártoryakról közölt adatokat. A kőszegi Sártoryak között említette az 1756-ban – szülei első gyermekeként – született Józsefet, valamint testvéreinek születési adatait is pontosította. József szakmai életútját kiegészítette és a halálának időpontját is fellelte az egri anyakönyvben (téves olvasa-

5 ZÁVOCZKI ADRIENN: Sártory Antal kézirata a magyarországi kataszteri felmérésről. *Catastrum*, 2. (2015) 1:25–26.

6 Ennek legerjedelmesebb, de nem teljes felsorolása: RAUM FRIGYES: Magyar földmérő dinasztiák. *Földmérő*, 31. (1985) 3–4:21–23. (= RAUM, 1985).

7 Jellemző példa az a szócikk, amely Sártory Józsefről jelent meg: *Magyar életrajzi lexikon*. Főszerk.: KENYERES ÁGNES. Bp., 1982. 576. Eszerint Besztercebányán született 1770 körül és Szomolnokon halt meg 1830 körül.

8 BENDEFY LÁSZLÓ: Sártory József geometra, az aggteleki Baradla-barlang legelső térképezője. *Földrajzi Értesítő*, 12. (1963) 91–98. Vonatkozó hely: 96.

9 SCHÖNVISZKY LÁSZLÓ: Farkas János, Sártory József és az Aggteleki-barlang. *Karszt és Barlang*, 5. (1966) 1:1–8.

10 BENDEFY LÁSZLÓ: Sártory József bányamérnök és Farkas János bányavállalkozó 1794. évbéli térképe és leírása az aggteleki Baradla barlangról. I–II. rész. *Bányászati és Kohászati Lapok – Bányászat*, 103. (1970) 5:339–349., 6:406–411.

ta szerint 1838. január 18.). A szerző a bihari-kőszegi ág nevezetes tagjaként említette – az unoka, Sártory Gabriella adatközlésére hivatkozva – Antalt, aki 1852-ben szerezte meg a diplomáját az Institutum Geometricumban.

A Sártory (amelyet a név eredetére tekintettel 'szártori'-nak kell ejtenünk, időnként eszerint is írták a nevet) család egyes tagjaira vonatkozó, a szakirodalom nyomán és elsősorban anyakönyvi bejegyzéseket és gyászjelentéseket figyelembe vevő családfáját a Family Search adatbázisában közösségi munkával többen építették, így például maga az adatbázismotor, Benke Noémi (Korizmic család), Benkóné Fejes Katalin, Papp Eszter és e sorok írója.¹¹

Az anyakönyvi bejegyzés szerint „Sáthory” Mihály János 1758. július 2-án Kőszegen vette feleségül Stoiber Terézia özvegyasszonyt, az anyakönyv egyikük életkorát sem rögzítette. A férj 1784-ben 84 éves korában hunyt el, vagyis a házasságot viszonylag idősen kötötte. A szakirodalom szerint a házaspárnak kilenc gyermeke volt, de közülük az első négy nem került be a kőszegi születési anyakönyvekbe, így születési adataik inkább – például a halotti anyakönyvi bejegyzésen alapuló – számításon, sem mint tényleges adatokon nyugszanak, sőt még sorrendjük is vitatható (a korabeli gyakorlat szerint az elsőszülött fiú vitte tovább az apa nevét, itt viszont János Mihályt megelőzi József).¹² A sok bizonytalanság miatt a gyermekek életrajzi adatainak ismertetésétől eltekintek.

József – a későbbi mérnök, aki az aggteleki Baradla-barlangot elsőként leírta – 1838. január 13-án hunyt el Egerben, az anyakönyvi

bejegyzés szerint ekkor 85 éves volt, vagyis ennek alapján 1753-ban született (más adatok szerint 1756, 1760, sőt 1770 a születés éve). Felesége Wagner Terézia (1766–1838) volt, házasságukban hat gyermek született, Károly József (1789–1812), Ignác Nepomuk János (*1790), János Mihály (*1792), Anna Terézia (*1797), Lipót Mihály (1801–1847) és József Sándor (1803–1844), valamennyien Egerben.

Sártory Lipót Mihály 1822-ben feleségül vette Korizmic Máriát (1799–?), lakóhelyüként a Fejér megyei Aggszentpétert tüntették fel az anyakönyvben. A Korizmic család birtoka volt itt, annak számos tagja, így a legnagyobb hírnevet szerző Korizmic László (1816–1886) is itt született, de – plébánia híján – valamennyiüket a ráckeresztúri anyakönyvbe jegyezték be. A Sártory család életében keresztzüllőként több Korizmic családtag volt jelen.

A házasságban négy gyermek született, Sándor Mihály Károly (1823–1891) és Mária Franciska (*1827) Egerben, Antal József Ferdinánd (1829–1896), jelen tanulmány főszereplője Aggszentpéteren, Pál György (*1834) pedig Mályiban.

Sártory Antal gyermek- és ifjúkora

Sártory Antalt 1829. szeptember 10-én keresztelték meg, az életrajzi adatokat rögzítő hivatalos iratok és más életút-ismertetések kivétel nélkül ezt adják meg születése időpontjaként.¹³

Antal születési helyére vonatkozóan szinte mindenki téved, mert többnyire a Fejér megyei Rácszentpétert adják meg, bár ráckeresztúri

11 A Sártory-családfa a Family Search (= FS) családfaépítő szolgáltatásán keresztül érhető el: <https://www.familysearch.org/tree/pedigree/fanchart/G8XB-VJ7>, itt az anyakönyvi bejegyzéseket és gyászjelentéseket az egyes személyekhez hozzákötötték. A térítésmentes szolgáltatás regisztrált felhasználók számára hozzáférhető, ezért a cikket lehetőség szerint nem terhelem további internetes elérhetőségekkel. Benkóné Fejes Katalin és Papp Eszter a családfaépítés során előzőeken rendezésemre álltak és adataikat megosztották velem, szívességüket ezúton is köszönöm.

12 Kér(d)ésemre Söptei Imre, a Magyar Nemzeti Levéltár (= MNL) Vas Megyei Levéltára Kőszegi Fiókleveletárának vezetője a Sártory családra vonatkozó adatokat közölte, megerősítve Bendefy László adatait. Kollegiális szívességét ezúton is hálásan köszönöm.

13 Österreichisches Staatsarchiv, Finanz- und Hofkammerarchiv, Neue Hofkammerarchiv und Finanzministerium (= ÖStA, FHKA NHK) Katasterabt. Akten 361. 1855/2527., 384. 1856/3745., 382. 1856/3173., 456. 1859/39229., 682. 1865/19954. Sártory 1856 és 1865 közötti szakmai karrierjére vonatkozó adatokat Török Enikő kollégám önzetlenül megosztotta velem, amelyet ezúton is köszönök, a kutatás – és e cikkben minden ausztriai jelzetre hivatkozás – az ő munkáját dicséri.

születést említő 1852. évi keresztlevélre vonatkozó adat is ismert.¹⁴ Rácszentpéter ma Ercsi része, Ráckeresztúr pedig attól északra, Ercsőtől nyugatra fekvő szomszéd település.

Ez az adat azonban téves. Nemes Szartori Ferdinánd tekintetes úr és Korizmics Mária tekintetes asszony gyermekét, Antal József Ferdinándot, aki bizonyára aznap született, 1829. szeptember 10-én keresztelték meg Ráckeresztúron, a család lakhelyeként az anyakönyvben Aggszentpéter van megadva.¹⁵ Aggszentpéter (később Aggszentpéterpuszta) korábban szintén Ercsi, majd 1950-tól az abból kiváló Besnyő része, Rácszentpétértől délnyugatra, Ráckeresztúrtól délre. E kis települések (puszták) nem rendelkeztek saját egyházzal, ezért a közeli nagyobb településen, Ráckeresztúron anyakönyvezték Aggszentpéter, Felső-Besnyő, Göböljárás, Rácszentmiklós, Rácszentpéter, Rohoda, Szentlászló újszülötteit is. Sártory 1852-ben bizonyára a kataszteri szolgálatnál elhelyezkedése érdekében kért keresztlevelet, amelyet a ráckeresztúri plébánia állított ki az anyakönyvből, ez lehet a félreértés alapja ennél az adatnál. Sártory halotti anyakönyvi bejegyzésénél helyesen szerepel a születési hely, Aggszentpéter.¹⁶

Az irodalom eltérő adatokat közöl arról, hogy hol folytatta az ifjú a középiskolai tanulmányait (Léva, Budapest és Pécs).¹⁷ Bizonyára ő az, aki 1840 és 1841 között Budán a

■ Aggszentpéterpuszta és Rácszentpéterpuszta a második katonai felmérés térképlapjain (www.mapire.eu)

kegyestanítórendieknél járta az I–II. grammatikai osztályt, 1843-ban már nem szerepelt az iskola tanulói között. Előbb a 80 fős osztályban vallásstanból a 37., magyarból a 34. volt, a szépírást egyszerű szorgalommal (*diligentia simpliciter*) végezte, a következő évben a 65 fős osztályban 44. és 40. volt, hasonló szépírási szorgalommal (tehát nem kiemelkedő, de jó tanuló volt).¹⁸ Bár egyes adatok szerint 1846/47-ben végzett a Pécsi Püspöki Líceumban, az intézmény iratanyagában az MNL Baranya Megyei Levéltára munkatársai kétszeri kereséssel sem találtak erre vonatkozó adatot.¹⁹

1846-ban a pesti egyetem filozófiai fakultására járt, aztán a szabadságharc leverését követően – rövid kényszerkatonáskodás után – visszatért az iskolapadba és 1852-ben mérnöki diplomát szerzett az Institutum Geometricumban. A július 29-én részére kiadott oklevél szerint „gyakorlati mértanból, vízerő- és vízépítészetből, erőműtanból és

14 Jubileum. *Pesti Napló* (= PN), 43. (1892) 319:2. (nov. 18.); Jubileum. *Kataszteri Közlöny* (=KK), 1. (1892) 10:87–88. (dec. 1.); Sártory Antal, ministeri tanácsos és felmérési igazgató. KK, 5. (1896) 2:34. (febr. 16.) (= Sártory, 1896). Ráckeresztúr említése: LÓSY-SCHMIDT EDE: Magyar Műszaki Múzeum, 1921–1937. I. (LVIII.) közlemény. *A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye*, 71. (1937) 3–4:26. (= LÓSY-SCHMIDT, 1937).

15 Ráckeresztúr római katolikus születési anyakönyve, 1827–1859. 9. FS: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:9398-VJ9M-YQ>

16 FS: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:S3HY-DBY9-RT5>

17 Vö. a 14. jegyzetben említett jubileumi megemlékezésekkel. Léva a halálakor készült megemlékezésben fordult elő: Sártory, 1896.

18 *Juventus regii archi gymnasii Budensis scholarum piarum juxta progressum in literis et moribus secundo semestri anno 1840 in classes relata*. Buda, 1840. Ugyanez 1841-re (Buda, 1841).

19 Itt köszönöm meg Ódor Imre igazgató 2015. évi, illetve Bósz Attila és munkatársai 2022. évi adatkeresési segítségét (valamennyien: MNL Baranya Megyei Levéltára).

felsőbb mennyiségtanból, s nem különben a rajzolásban és mérnöki gyakorlatban kellő ügyességet tanúsítván, mindezen tudományok és művészetekben jeles tanultságát és alkalmas létét előttünk bőven bebizonyította”. A diplomát aláírók között volt Petzval Ottó mérnök és Jedlik Ányos egyetemi tanár.²⁰

Az 1848–1849. évi szabadságharc idején vándorhadnagyként vett részt a küzdelmekben, ahol sebet is kapott az oroszokkal vívott első csatában, ekkor Freytag Ferenc parancsnoka mentette meg. 1849. augusztus 9-én a temesvári ütközetben pedig ő mentette meg a sebet kapó Freytag őrnagyot.²¹

A kataszter szolgálatában

A kataszteri felmérés személyi állományának karriertörténetéhez az utóbbi években egyre több forrásanyag vált ismertté és hozzáférhetővé, de ezek személyenként eltérő mennyiségű és minőségű adatot tartalmaznak, és a körük sem zárt, újabb és újabb irattípusok vonhatók a vizsgálat körébe.²² Sártory Antal a kataszteri felmérés vezetője volt, ezért személyi anyagát a Pénzügyminisztériumban, nem pe-

dig a kataszteri szervezetenél őrizték, ám ez az anyag nem maradt fenn, így különös figyelmet igényel más iratok felkutatása és feldolgozása. Szakmai pályafutásának korai időszakára a levéltári források szolgálnak adalékkal, a teljes életút rekonstrukciójához pedig jól használható az özvegyét megillető nyugdíj megállapításához készült kimutatás, amelyet a benyújtott és aztán visszaadott eredeti iratok, illetve a ma már nem elérhető állománykönyvek adatai alapján készítettek el.²³

Sártory a diplomája megszerzése után rövid ideig, 1852. november közepéig egy Eszterházy hercegnél szolgált.²⁴ November 14-től, más adatok szerint 15-től a Pest-Budai Földadó-bizottmány felvette az ideiglenes kataszteri felméréshez ideiglenes mérnökként – a német nyelvű iratokban földmérőként (Geometer) – 2 forint 10 krajcáros napidíjjal.²⁵ 1855-ben még a kassai 9. becslőfelügyelőség állományában említették.²⁶

1856. május 1-jétől, más adat szerint 21-től áthelyezték az állandó kataszter munkálataihoz, a soproni 10. felmérési felügyelőséghez nevezték ki 4. osztályú földmérőnek, 2 Ft 10 krajcár napidíjjal és 90 Ft lakpénzzel. Néme-

20 FODOR FERENC: *Az Institutum Geometricum*. Bp., 1955. 171., LÓSY-SCHMIDT, 1937. A diploma megtekinthető: Budapest Főváros Levéltára, XV.17.i.1. Gyűjtemények, Tervtár, Digitális másolati gyűjtemény, Szlovák Műszaki Múzeumban őrzött magyar vonatkozású dokumentumok digitális másolatai, PM 184. (A Hungaricana Közgyűjteményi Portálon: <https://maps.hungaricana.hu/hu/BFLTervtar/29103>, elérés ideje: 2022. febr. 10.).

21 Freytag Ferenc. *Mohács és Vidéke*, 11. (1892) 6:3. (febr. 7.). A mérnökök közül többen is részt vettek a szabadságharcban, vö. TÖRÖK ENIKŐ: Fülhegyi, Gyarmathi, Hadfy és Kőszeghy. Kataszteri mérnökök szabadságharcos múlttal. *Catastrum*, 7. (2020) 3:15–28. (= TÖRÖK, 2020).

22 A téma legfontosabb forrásait korábbi tanulmányaimban a *Catastrum* hasábjain összefoglaltam: REISZ T. CSABA: A katasztertörténeti prozopográfia forrásai. *Törzskönyvi lap, szolgálati és minősítési táblázat*. 4. (2017) 2:29–48.; A katasztertörténeti prozopográfia forrásai. *Anyakönyvek, iskolai értesítők, gyászjelentések*. 4. (2017) 3:14–21.; A katasztertörténeti prozopográfia forrásai. *Címtárak, hivatalos közlönyök, adatbázisok*. 5. (2018) 1:15–25. L. ehhez e folyóirat honlapján (www.catastrum.hu) az Adatbank/Szervezet/Kataszteri szervezet menüpontban közzétett segédanyagokat. Újabb forrástípus (választói névjegyzékek) bevonására jó példa: KISS MÁRTON: A kataszter mint a gavallérellet harmadik stációja. A pécsi kataszteri felmérés személyzeti adattára (1884–1918). *Catastrum*, 8. (2021) 3:21–34.

23 MNL Országos Levéltára (= OL), K 255 Pénzügyminisztériumi Levéltár, Pénzügyminisztérium, Elnöki iratok (= K 255), 1896 - 51. tétel - 561. Sártory Antal özvegyének nyugdíjkérelme. Ezúton köszönöm Kalmár János kollégám segítségét, aki az elnöki iratokban feltárt Sártory-ügyiratok adatait velem előzékenyen megosztotta.

24 ÖStA, FHKA NHK, Katasterabt. Akten 682. 1865/19954.

25 Nyugdíjának megállapításakor majd 1852. november 6., vagyis a kinevező rendelet dátumától számítják a szolgálati időt (MNL OL, K 255. 1896-51-561.), de a 40 éves szolgálati jubileumát is november 15-én ünnepelték (l. alább).

26 A magyarországi kataszteri felmérés első szakaszának (évtizedének) szervezeti kereteire l. TÖRÖK ENIKŐ: A kataszteri felmérés szervezete 1850 és 1861 között. *Catastrum*, 8. (2021) 1:3–22. A 9. becslőfelügyelőségbe sorolva említi: ÖStA, FHKA NHK, Katasterabt. Akten 361. 1855/2527.

Másvolat.

561 számhoz.
P. M. 396.

Nyugdíj-kimutatás.

Sártory Antal ministeri tanácsosi címmel és jelleggel felruházott offtálytanácsosi és kataszteri felmérési igazgató özvegye *sz. Kiss Regina* részére.

Az elhalálozott férj vagy apa vezeték- és keresztnéve s tisztí rangja. Az özvegy és hátrahagyott árva neve és kora, a keresztelevélre való hivatkozással és annak megjelölésével, hogy az árva közül kik haladták meg a szabályszerű kort, illetőleg kik vannak ellátva és kik maradtak az özvegy gondviselése alatt s mikor érik el ezek a szabályszerű kort	Az elhalálozott férj vagy apa szolgálatidejének kimutatása, az első hivatalos eskü letételének, valamint az általa viselt hivatalok és az azok után élvezett illetményeknek kitüntetésével s hivatkozással a kinevezési okmányok keltére	A kimutatott szolgálati időből						A be nem számítás okai és egyéb észrevételek
		beszámítandó			be nem számítandó			
		év	hó	nap	év	hó	nap	
<p><i>Sártory Antal</i> ministeri tanácsosi címmel és jelleggel felruházott offtály- tanácsosi és katasz- teri felmérési igaz- gató. Özvegye: <i>Kiss Regina</i> 57 éves.</p>	<p><i>Eredeti okmányok, szolgálati táblázat és állománykönyvi feljegyzések alapján.</i> A budai földadó-birodság 1852. november 6-án kelt 2933. sz. rendelv. budapesti földadó-birodsághoz 2 ft 10 kr-nal ideiglenes mérnökké kineveztetett. A Gen. Dir. 1856. V/4. kelt 1610. sz. rendelv. az allandó kataszterhez mérnökké 2 ft 10 kr-nappidjjal és 40 ft lakpénzzel kineveztetett. Ugyanannak 1858. I/1. kelt 34331. sz. rendelv. 2400 ft 45 korra fel-emeltetett nappidija. Ugyanannak 1864. I/1. kelt 60135. számú rendelv. nappidija 2 ft 10 kr-ra felemeltetett. A m. kir. pénzügyminisztérium 1868. I/1. kelt 62372. sz. rendelv. 3 ft 15 kr-ra emeltetett nappidija. Ugyanannak 1868. VI/1. kelt 20452. ft. rendelv. ideiglenes felmérési felügyelővé 3 ft 65 kr. nappidjjal és 204 ft lakpénzzel kineveztetett. Ugyanannak 1869. I/1. kelt 63268. ft. rendelv. nappidija 4 ft 20 korra felemeltetett. Ugyanannak 1870. II/2. kelt 4787. sz. rendelv. végleges felmérési felügyelővé 1200 ft fizetés és 500 ft munkaadóállományal kineveztetett. Ugyanannak 1873. III/1. kelt 5725. sz. rendelv. 1600 ft fizetés és 600 ft. állományban kinevezett. Ugyanannak 1875. VI/1. kelt 15732. sz. rendelv. körzeti felmérési felügyelővé 1600 ft fizetés és 1200 ft munkaadóállományal kineveztetett. Ugyanannak 1878. III/2. k. 14808. sz. rendelv. pénzügyi tanácsosi és felmérési igazgatóvé 2000 ft fizetés, 600 ft munkaadóállomány és 400 ft lakpénzzel kineveztetett.</p>							

■ Sártory Antal özvegye számára készített nyugdíjkimutatás elhunyt férje szolgálati idejéről és illetményeiről (MNL OL, K 255. 1896-51-561.)

tül, magyarul és latinul beszélt és írt, szlávul csak beszélt.²⁷ Az 1856. évi minősítése szerint „*die Arbeiten zweckmäßig, die Leistung sehr befriedigend*”, vagyis munkái célszerűek voltak, a teljesítménye nagyon kielégítő. Felmérési tevékenységének nyomát őrzik a Veszprém megyében 1857-ben zajló munkálatok közül Adásztevel, Dáka, Devecser, Pápasalamon kataszteri iratai.²⁸

Sártoryt a horvátországi részletes kataszteri felmérés kezdetén, már 1858. május 3-án oda helyezték át, majd október 1-jétől 3. osztályú (2 Ft 45 kr) mérnökké léptették elő.²⁹ Ott először az 1. felügyelőségen dolgozott, jó egészségi állapotnak örvendett, erkölcsi magaviselete jó volt, a munkakör átlagos teljesítményéhez képest kevesebb hold, de jóval több parcella felmérését végezte el. Ekkor is igen kedvezően minősítették, tisztán és szorgalmasan, megbízhatóan dolgozó, rendszerető, jó magaviseletű és erkölcsű személyként jellemezték, megjegyezvén – későbbi karrierjének alakulását is előre vetítve –, hogy minden tekintetben igen szorgalmas, különösen megbízható és jól kinevezhető tisztviselő, aki becsületes és az ügyvitelben igen körültekintő („*hat eine gute Geschäfts Umsicht*”). 1863 körül került vissza Magyarországra. Horvátországi szolgálata idején, 1860 végén megnősült, első gyermeke 1862 májusában a Somogy megyei Gyékényesen született.

1863-tól a kassai igazgatóságra került, a 4. felügyelőségen dolgozott, amely Máramaros és Szatmár területének felmérését végezte, előbb Máramarosszigeten/Husztton, majd Felsővisón és Nagybányán volt a székhelye. 1864. január 1-jétől 2. osztályú mérnökké léptették elő (2 Ft 80 kr napidíjjal). Második gyermeke Husztton, a harmadik pedig Nagybányán született, születési anyakönyvi bejegyzésük egyelőre nem ismert.

1865-ben a felsővisói 1. felügyelőségen dolgozott, 1868. január 1-jétől 1. osztályú mérnökké nevezték ki (3 Ft 15 kr napidíjjal), és ugyanazon év nyaratól 1875-ig a 6. felügyelőségen – változó székhelyeken, Jolsván, Lőcsén, Nyíregyházán, Debrecenben, Szlatinán – szolgált előbb ideiglenes, majd 1870-től végleges felmérési felügyelőként (3 Ft 65 kr napidíjjal és 204 Ft lakpénzzel, majd 1200 Ft fizetéssel és 500 Ft munkaátalánnyal).³⁰ 1868. július 5-én a Magyar Mérnök-Egyesület tagjává választották az akkor Jolsván dolgozó felmérési felügyelőt.³¹ Negyedik gyermeke 1868-ban Lőcsén született.

A Pénzügyminisztérium Sártoryt bízta meg Buda és Óbuda részletes felmérésének irányításával, valószínűleg az ekkor végzett, szem előtt lévő teljesítménye alapján helyezték át a kataszteri tevékenység központi igazgatásához a minisztériumba.³²

27 ÖStA, FHKA NHK, Katasterabt. Akten 361. 1855/2527., 384. 1856/3745., 382. 1856/3173., 456. 1859/39229., 682. 1865/19954.; MNL OL, K 255. 1896-51-561. *Hof- und Staats-Handbuch des Kaiserthumes Österreich für das Jahr 1856*. Bd. 4. Wien, 1856. (Magyar Királyság) 226., Uo. 1858. 225.

28 Elérhető a Hungaricana Közgyűjteményi Portálon (www.hungaricana.hu).

29 ÖStA, FHKA NHK, Katasterabt. Akten 660. 1858/34696. (Horvátországba helyezése); 456. 1859/39229. *Hof- und Staats-Handbuch des Kaiserthumes Österreich für das Jahr 1859*. Bd. 5. Wien, 1859. (Erdély, Vajdaság és Bánát, Horvátország és Szlavónia, Dalmácia és a határörvidék) 162. Horvátországot 1855–1857-ben a soproni kerület nagy háromszögelési hálózatával kötötték össze. A Pénzügyminisztérium 1857 tavaszán kezdeményezte a grafikus háromszögelés és a határleirési munkálatok megindulását, majd 1858 tavaszán négy felmérési felügyelőség megkezdte Varasd és Zágráb megyék részletes felmérését. A horvátországi felméréshez más országrészekből, így a magyarországi kerületekből vezényeltek át mérnököket.

30 MNL OL, K 269 Polgári kori kormányhatósági levéltárak, Pénzügyminisztériumi Levéltár, Pénzügyminisztérium, Általános iratok (= K 269) II. Tárnyi alapon rendezett iratok, A Pénzügyi közigazgatási ügyek 21. tétel Háromszögelési és kataszteri felmérési ügyek, b. Az Országos Kataszteri Felmérés tisztviselőinek szolgálati beosztása, 1. Állománykönyv, 1860–1865. 35., 54., 137., 183., 250. és uo. 2. Állománykönyv, 1868–1874, 10., 64., 82., 171., 189., 273., 334. *A magyar királyi Pénzügyminisztérium és alárendelt hivatalainak tisztviselői névtára 1869. évre*. Bp., 1869. 131. (Lőcse), *A magyar királyi Pénzügyminisztérium és alárendelt hivatalainak tisztviselői névtára 1873. évre*. Bp., 1873. 95. és *Magyarország tisztviselői cím- és névtára* (= MTCN), 1. (1873) 130. (Debrecen).

31 Az egyesület tárgyalásai. XIX-ik választmányi ülés július hó 5-én. *A Magyar Mérnök-Egyesület Közlönye*, 2. (1868) 5:449.

32 FUTAKY (KLEISZNER) ZOLTÁN: Buda és Óbuda felmérése az 1870-es években. *Geodéziai Közlöny*, 11. (1935) 5–8:114. L. ehhez: REISZ T. CSABA: Adalék Buda és Óbuda kataszteri felmérésének történetéhez. *Catastrum*, 8. (2021) 1:52–64.

Sártory 1875-től központi felmérési felügyelőként (1600 Ft fizetés, 1200 Ft munkaátalány) dolgozott a Pénzügyminisztérium kataszteri ügyosztályán, amelynek három év múlva előadója (mai szóval élve: vezetője) lett, ekkor pénzügyi tanácsosi címmel és ranggal felmérési igazgatónak nevezték ki (2000 Ft fizetés, 600 Ft munkaátalány, 400 Ft lakpénz).³³ A minisztérium a budai várban a mai Hilton Hotel helyén, a kataszteri ügyosztály az Országház u. 2. alatt működött, Sártory pedig igen közel lakott a munkahelyéhez. A lakcímjegyzékek és az anyakönyvi bejegyzések szerint az Országház u. 119-ben, 9-ben, majd 7-ben, végül 1888-tól haláláig az Úri utca 38-ban lakott. Özvegye a Tárnok u. 26-ba költözött át.³⁴

Az állami költségvetésben annak előirányzata szerint a Pénzügyminisztérium fejezetének „állandó kataszter” címén a személyi béreknél kezdetben a felmérési igazgatóság teljes állományának illetményét tervezték.³⁵ 1875-ig egy igazgató pénzügyi tanácsos (2000/600/400 Ft), egy főmérnök, három mérnök és egy mérnöksegéd szerepelt itt, majd a beosztottak illetménye átkerült a minisztérium központi igazgatási kiadásai közé. 1876–1885 között már csak az igazgató pénzügyi tanácsos juttatásai, 2000 Ft fizetés, 600 Ft munkaátalány és 400 Ft lakpénz szerepelt a kataszter tervezett kiadásai között. 1886-ban az igazgató illetménye átkerült a „központi igazgatás” címe alá, a 2. osztályú osztálytanácsosok számát ezért

ott egy fővel megemelték (2500 Ft fizetés, 500 Ft lakpénz). Az indoklás szerint erre azért volt szükség, mert az igazgató és az ügyosztály személyzete az 1885 végén megszűnő földadó-szabályozási alapból kapta korábban a fizetését, ennek pótlásáról gondoskodni kellett. Az állandó kataszternél csak 600 Ft munkaátalányt tartottak meg az igazgató számára.³⁶

1883 végén – 1884. január 1-jei hatállyal – az uralkodó Sártoryt – másodosztályú – osztálytanácsossá nevezte ki (2500 Ft fizetés, a többi juttatás változatlan).³⁷ 1887-ben az első fizetési osztályba (3000 Ft) léptették elő.³⁸

A felmérési igazgató a mérnöki helyszínelési és nyilvántartási munkálatok felügyeletéért a földadó-szabályozási alapból 400 Ft személyi pótlékot kapott, ezt 1892-től a Pénzügyminisztérium „Központi igazgatás” címe alá tették át. Sártorynak 1896. január elsejétől az addigi 400 Ft-os személyi pótlékát 1000 Ft-ra emelték.³⁹

Sártory 1892-ben az év elejétől augusztus 31-ig nemcsak az ügyosztályt, de az új vezető, Jankovich János megérkezéséig a főosztályt is vezette,⁴⁰ érdemei elismeréseként 1893-ban a miniszteri tanácsos címet és jelleget adományozta neki az uralkodó.⁴¹

A 40 éves szolgálat ünneplése

Sártory 1892 őszén ünnepelte állami – és egyben kataszteri – szolgálatának 40. évfordulóját. A nevezetes alkalomból a kataszteri fel-

33 *Budapesti Közlöny* (= BK), 12. (1878) 75:2361. (márc. 31.), Hivatalos. *Ellenőr*, 10. (1878) 163:2. (ápr. 1.), Kinevezettek. *A Hon*, 16. (1878) 80:1. (ápr. 1.), Kinevezések, *Pénzügyi Közlöny* (= PK), 5. (1878) 12:153. (ápr. 10.).

34 *Budapesti Czim- és Lakjegyzék*, 1. (1880–1881) 230., 2. (1882) 164., 586., 3. (1883–1884) 606., 4. (1885–1886) 177., 670., 5. (1888) 423., 6. (1890) 739., 7. (1891–1892) 687., 8. (1894) 728. 10. (1898) 1013. Az ügyosztályi beosztásra: *MTCN*, 4. (1884) 127., 5. (1886) 161., 6. (1887) 161.; 7. (1888) 209., 8. (1889) 210., 9. (1890) 180., 10. (1891) 184., 11. (1892) 184.: 12. (1893) 184.: 13. (1894) 190., 14. (1895) 190. A fő- és ügyosztályok számozására, elnevezésére l. REISZ, 2019.

35 Az állami költségvetés megállapításának folyamatáról és a keletkezett „költségvetések” helyes értelmezéséről l. korábbi tanulmányomat: REISZ T. CSABA: A földadó a magyar államháztartásban (1867–1914). *Adózás és adóelkerülés Magyarországon a 15–20. században*. Szerk.: GERMUSKA PÁL – Ö. KOVÁCS JÓZSEF. Bp., 2021. 141–168.

36 *Állami költségvetés a magyar korona országai részére az 1886. évről*. Bp., 1885. Pénzügyminisztérium, 53. Indoklás a magyar kir. pénzügyminisztérium 1886. évi költségvetéséhez, 6.

37 Hivatalos rész. *BK*, 17. (1883) 295:1. (dec. 25.); A pénzügyminisztérium. *Budapesti Hírlap* (= BH), 3. (1883) 354:2. (dec. 25.), ugyan-csak tudósít a kinevezésről: *Nemzet*, *Pesti Hírlap*, *Ellenzék*, *Fővárosi Lapok*; Kinevezések. *PK*, 10. (1883) 51:1060. (dec. 27.).

38 Előléptetések. *PK*, 14. (1887) 6:69. (febr. 12.).

39 *Állami költségvetés a magyar korona országai részére az 1892. évről*. Bp., 1891. Indoklás a magyar kir. pénzügyminisztérium 1892. évi költségvetéséhez, 10. *Állami költségvetés a magyar korona országai részére az 1896. évről*. Bp., 1895. Indoklás a magyar kir. pénzügyminisztérium 1896. évi költségvetéséhez, 32.

40 Személyi hírek. *KK*, 1. (1892) 8:71. (okt. 1.).

41 Hivatalos rész. *BK*, 27. (1893) 20:1. (jan. 25.), tudósít erről: Az érdem jutalma. *KK*, 2. (1893) 2:8. (febr. 16.).

■ Marastoni József: Sártory Antal, 1892 (MNM TKCs, 10965)

mérés tisztviselői karának képviselői – élükön Kőszeghy Antal központi felmérési felügyelővel – köszöntötték a főnöküket, és átnyújtottak neki egy művészi kivitelű, a mérnöki foglalkozást jelképező miniatűr műszerekkel díszített ezüst tintatartót, amelyet Lóránti Antal szobrász készített. A november 15-én rendezett ünnepségről a sajtó is beszámolt hosszabb-rövidebb formában, több helyen Sártory rövid életrajzát is ismertették.⁴²

Marastoni József (1834–1895) litográfus elkészítette Sártory Antal arcképét, amelyet a Légrády Testvérek megjelentetett, bár annak kiadási adatai – például, hogy önálló vagy

valamely műhöz készült műlap-e – nem ismertek. Az Osztrák Nemzeti Könyvtár állományában őrzött példány feliratai: a kép alatt „Légrády Testv. Budapest”, a lap alsó részében „Sártory Antal m. kir. pénzügyministeri osztálytanácsos és kataszteri felmérési igazgató”, a kép bal alsó részén „Marastoni, 1892”.⁴³ A Magyar Nemzeti Múzeumban őrzött példány lapja nagyobb méretű, azon a kiadóra vonatkozó felirat feketével olvashatatlanná tett, ugyanakkor a lap jobb alsó sarkában további szöveg olvasható: „Állami szolgálatának 40ik évfordulója emlékére: a m. kir. kataszteri felmérés tisztviselői 1892. nov. 15.”. Nem ismert, hogy a nyomat az ünnepségre készült, vagy azt utólag feliratozták-e. Valószínűleg utólagos a feliratozás, különben az arckép alkalmi kiadásáról is megemlékezett volna a sajtó.⁴⁴

Családi háttér

Nemes sauloveci Kiss Donát – akkor megyei esküdt – és felesége, Bayzek Katalin leánya, Regina Katalin 1840. szeptember 17-én született a Varasd megyei Šcerbinecen (ma Ščrbinec, Horvátország). A településen igen kevesen laktak, saját plébániája nem volt, ezért a közeli Belec római katolikus templomában keresztelték meg az újszülöttet. A falunak még ma is nevezetessége a Kiss-kúria, amely a Wikipédia szerint „Horvát Zagorje egyik legérdekesebb nemesi rezidenciája, melynek története nemcsak hogy a közepkorig nyúlik vissza, hanem a legrégebbi, a mai napig folyamatosan lakott horvát főúri rezidencia”.⁴⁵ A kúria házasság útján került sauloveci Kiss Ferenc (Franjo Kiš Šaulovečki, †1715 k.) tulajdonába, és azóta is e családé az épület.⁴⁶

Ugyanitt, a becei plébánián házasodott

42 Jubileum. PN, 43. (1892) 319:2. (nov. 18.) (életrajzzal), Jubileum. Pesti Hírlap, 14. (1892) 319:5. (nov. 18.), Hivatali jubileum. BH, 12. (1892) 319:6. (nov. 18.), Személyi hírek. Nemzet, 11. (1892) 3673:2. (nov. 18.), igen röviden: Személyi hírek. Fővárosi Lapok, 29. (1892) 320:2393. (nov. 19.); Jubileum. KK, 1. (1892) 10:87–88. (dec. 1.) (életrajzzal).

43 Österreichische Nationalbibliothek, Bildarchiv und Grafiksammlung (<http://data.onb.ac.at/rec/baa7446160>, elérés ideje: 2022. febr. 10.).

44 Magyar Nemzeti Múzeum, Történelmi Képcsarnok, Ltsz.: 10965. Papír, litográfia, 41 x 29 cm. A kép 1905-ben került ismeretlen helyről a gyűjteménybe. Ezúton köszönöm dr. Serfőző Szabolcs és dr. Szende László muzeológus kollégáim szíves adatközlését.

45 „Ščrbineci Kiss-kúria” szócikk a Wikipédián (hu.wikipedia.org, elérés ideje: 2022. febr. 10.)

46 A családnak önálló fondja van a Horvát Állami Levéltárban, 2016-ban készült el az analitikus jegyzéke (http://arhinet.arhiv.hr/_Pages/PdfFile.aspx?Id=4652, elérés ideje: 2022. febr. 10.).

össze 1860. november 12-én a Fejér megyei származású magyar nemes Sártory Antal cs. kir. geometra és a sčerbineci Kiss Regina horvát nemes kisasszony, akkor mindketten sčerbineci lakosok.⁴⁷ A házasságban négy gyermek született.

Antal Mátyás – aki később elsősorban a Lászlót használja – 1862. május elsején született Gyékényesen, keresztszülei voltak Korizmics Mátyás – valószínűleg Antal nagybátyja – és Horváth Szidónia. László kétszer nősült, első felesége Valter Augustza Johanna (1870–1908), gyermekeik Margit Szidónia Jozefa (1894–?) és József Antal Donát (1898). Második felesége Taxner Jolán Teréz (1879–1966), gyermekeik Magdolna Franciska (1911–1978) és Sártory Gabriella (1917–1986).

Donáta Mária pontos születési ideje nem, csak a helye (Huszt) ismert. Tekintettel arra, hogy az édesapja 1863-ban volt ott szolgálatban, a későbbi férjének pontosan ismert a születési ideje, továbbá a gyermekeik születésekor megadott életkoruk alapján valamikor 1863. július 12. és 1864. február 7. között született.⁴⁸ Donáta 1885. február 7-én házasodott össze Klimesch Vencel (1850–1929) kataszteri mérnökkel, aki a Werbőczy u. 22. alatt lakott, vagyis csak pár utcával odébb. A tanúik Kőszeghy Antal kataszteri központi felügyelő és földbirtokos, illetve Reitter János felmérési felügyelő voltak. A házasságban három gyermek született: Erzsébet Mária (1886–?, ∞1. Tokai József, 2. Makray Jenő), Jenő (1901–1917) és Georgina (1903). Donáta 1933-ban hunyt el.

Szidónia 1865-ben Nagybányán született, édesapja ekkor itt dolgozott.⁴⁹ 1884. május 10-én Budapesten hozzáment Ágotha Alajos (1858–1914) központi állampénztári tiszthez, aki az Országház u. 35-ben lakott akkor. A há-

zasságban négy gyermek született, Gabriella Donáta (*1885, akinek keresztszülei Klimesch Vencel és Sártory Donáta voltak), László Alajos Antal (*1887), Antal Sándor Alajos (*1892), István Aurél (1900–1940). Szidónia 1930-ban hunyt el.

Imre Antal 1868. november 5-én született Lőcsén. Apja ekkor „*sectionis commissalionalis catastralis inspector*”, vagyis felmérési felügyelő. A keresztszülők Czár István, a bécsi Horvát Kancellária titkára és Korizmics Szidónia voltak. Imre is kataszteri mérnök volt 1886 óta, felesége Vass Irén volt, három gyermekük született, Lajos (1893), Regina Mária Terézia (1894–1969) és Irén (1896). Imre igen fiatalon, 1914-ben hunyt el.

Sártory Antal családi viszonyainak megismeréséhez nyújt érdekes adalékot az a kérvénye, amelyben háromhavi fizetésének megfelelő előleget kért a Pénzügyminisztériumtól 1885. január 27-én, amit 20 havi részletben kívánt visszafizetni.⁵⁰

Kérésének alátámasztására három indokot hozott fel. 1884. május elején egyik lányát férjhez adta, emiatt rendkívüli költségei voltak. Második lányát néhány nappal később adja férjhez, ekkor ismét hasonló költségek merültek fel, „és midőn ismét – habár a legszerényebb igényeknek megfelelő – kelengyének kiállításai nagy költségeit csak a kért előleg elnyerése mellett” fedezheti. „Kérésem támogatására kénytelen vagyok megérinteni azon súlyosb és hosszabb betegséget, mely végre is legidősb fiam lábának kétrendbeli amputatiojával végződött, s mely rendkívüli költségembe került” – írta. Jövedelme ekkor évi 2500 forint volt, ennek alapján 625 forintra volt jogosult, amelynek kifizetéséről már január 30-án értesítették az állampénztárat.⁵¹

47 Házassági bejegyzésük FS: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q57-899C-593L-X> (elérés ideje: 2022. febr. 10.).

48 A számításokat nehezítette, hogy az anyakönyvben megadott életkor vagy a már betöltött, vagy az éppen akkor telő életévet jelentette. Egy anyakönyvi bejegyzésnél mindkét félre ugyanazt az értelmezést vettem alapul.

49 A nővérénél végzett számíthatóan hasonlóan kalkulálva, 1865. május 11. után szülehetett.

50 MNL OL, K 255. 1885-51-218.

51 ANY Biztonsági Nyomda Zrt. (korábbi nevén Állami Nyomda Nyrt.) Archívum, Iratgyűjtemény (= ANYAI), Személyzeti anyag (= HR), HR-176. Sártory Lászlót a szolgálati és minősítési táblázata szerint csonka lába miatt mentesítették a hadkötelezettség alól.

Az életút vége

Sártory 1886. augusztus 28-án kérvényt nyújtott be Szapáry Gyula pénzügyminiszterhez, hogy engedélyezzen számára hathetes szabadságot szeptember 2. és október 18. között: „35 évi szolgálatom ideje alatt még hosszabb szabadságot nem élveztem, és hogy jelenleg is csak az orvosom rendelésére – egészségem helyreállítása céljából – vagyok kénytelen ezen áldozatot hozni”. A kérvényhez csatolt, előző nap kelt orvosi szakvélemény szerint a beteg erős májnagyobbodásban és annak következményeiben szenvedett, ezért orvosilag indokolt, hogy sürgősen egy legalább hathetes karlsbadi gyógykúrán vegyen részt. A főosztály vezetője kérését támogatta, így a szabadságot megkapta, távolléte idejére Kőszeghy Antal vette át az ügyosztály vezetését.⁵²

Sártory 1896. február 9-én hunyt el, ezt a *Kataszteri Közlöny* nagy szomorúsággal adta hírül: „Életének minden éltető szála mi hozánk kötötte és magas állása, melyre testületünkben emelkedett, épp oly dicsőségünk volt, mint ahogy jó szívének minden dobbanásában minket megértve, velünk érezett. Atyánk volt!”⁵³ Az anyakönyvi bejegyzés szerint a halál oka belső elvérzés volt, a gyászjelentés rövid, de kínos szenvedését említette.⁵⁴ Február 11-én helyezték végsőnek szánt nyugalomra a Németvölgyi úti temetőben, amelyet 1963-ban felszámoltak. Halálával megszűnt a felmérési igazgató-titulus és -munkakör, a továbbiakban a központi felmérési felügyelők látták el addigi munkáját.

Felesége özvegyi nyugdíját Sártory 43 évi szolgálati viszonya, valamint az utolsó, 4000

forintos évi jövedelme alapján évi 980 Ft-ban állapították meg, amit március 1-jétől fizettek.⁵⁵ Az özvegy február 26-án nyújtotta be a nyugdíj megállapítására és a temetkezési járulék folyósítására vonatkozó kérvényét a Pénzügyminisztériumhoz.⁵⁶ Az ügyintézés végén a beadónak visszaadott 18 melléklet között hivatalos kinevezési okmányok sora (2–6.), halotti és esketési anyakönyvi kivonat, a házasság együttélési igazolása és az özvegy erkölcsi bizonyítványa is szerepelt. Az iratok alapján készített „Nyugdíjkimutatás” bőséges adattartalma részben pótolja a hiányzó szolgálati és minősítési táblázatot. Kiss Regina 1912. október 3-án Budapesten hunyt el.

Arcképei

Sártorynak az 1892. évi jubileum alkalmából készített arcképe mellett ismert egy másik is, amely bizonyosan ennek felhasználásával készült. A *Magyar földmérők arcképcsarnoka* a szakma legnevezetesebb személyiségeinek portréit adta közre, de nem korabeli festmények vagy fényképek reprodukciójaként, hanem azoknak egy művész által készített modern ábrázolásaként. A mű első kötetének 40 portréját Basilides Sándor (1901–1980) festőművész, a második kötet grafikáit dr. Lajtay Károly készítette. Az arcképek forrását a kötetek nem adják meg.⁵⁷

Az ANY Biztonsági Nyomda Zrt. (Állami Nyomda Nyrt.) Archívuma Térképgyűjteményében 2021 őszén fedeztük fel azt az arcképet, amely egyértelműen Sártory Antalt ábrázolja, és amelyen jóval fiatalabb, mint az 1892. évi jubileumi műlapon. Az arckép teljesen ismeret-

52 MNL OL, K 255. 1886-51-1712. Kőszeghy Antalra l. TÖRÖK, 2020.

53 Sártory Antal †. *KK*, 5. (1896) 2:33. Sártory Antal, ministeri tanácsos és felmérési igazgató. *Uo.* 34. Haláláról megemlékezett: Halálkozás. *PN*, 47. (1896) 41: (febr. 11.), Gyászrovat. *BH*, 16. (1896) 41:8. (febr. 11.).

54 FS: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:S3HY-DBY9-RT5> (elérés ideje: 2022. febr. 10.), a gyászjelentése: Pannon Digitális Egyesített Archívum (dspace.oszk.hu)

55 *A m. kir. Állami Számvevőszék jelentése az 1896. évi zárszámadásról, valamint az államháztartás, államvagyon és állami adósságok kezelése körül az 1896. évben szerzett tapasztalatairól.* Bp., 1897. Kimutatás azokról az állami nyugdíjasokról, a kik az 1896. évben nyugalmaztattak, továbbá azokról az özvegyekről és árvákról, a kik az említett évtől kezdve állami ellátást élveznek. 42.

56 *Magyar földmérők arcképcsarnoka.* II. köt. Szerk.: RAUM FRIGYES. Változatlan utánnomás. Bp., 2001. 10–11. (Tévesen Sártory Antal a szócikk címe).

57 MNL OL, K 255. 1896-51-561.

■ Sártory Antal arcképe (Magyar földmérők arcképcsarnoka, II.), forrása Marastoni József 1892. évi litográfiája volt, ez jól látszik az alak ruházatán (nyakkendőjén)

■ L'hiver János: Sártory Antal (Könyvomat, ANY Biztonsági Nyomda Zrt. /korábbi nevén Állami Nyomda Nyrt./ Archivum, Térképgyűjtemény, IX.4.)

len volt eddig, és maguk a gyűjteménykezelők sem tudták, kit ábrázol. A litográfia lapmérete 31 x 45,2 cm, és a kép jobb oldalán, az alak bal vállánál olvasható a készítő neve: L'hiver. Vajon megtudható-e, ki volt ő, és mikor, milyen körülmények között készülhetett ez a kép?

Lhiver János

Az arcképet készítő személy azonosításakor a „L'hiver” és „művész” szavakra keresve a Google első értelmezhető találat a Wikipédia „Magyar bélyegtervezők listája” címszava volt, amelyben L'hiver János (meg nem írt személyi szócikke) mellett az „1874, színes számú krajcár” szöveg olvasható. Ezen tovább kutatva („L'hiver János”, 1874, bélyeg stb.) a feltett kérdések előbb-utóbb és többé-kevésbé bizonyára megválaszolhatók. De ennél most könnyebb a helyzetünk. (A tanulmányban – az eredeti forráshelyek kivételével – választott nevének Lhiver alakját alkalmazom.)

2021 nyarán az ANY Biztonsági Nyomda Zrt. Archivum Iratgyűjteményének feltárása-
kor és digitalizálásakor a jellemzően szolgál-
lati törzslapokat, szolgálati és minősítési táb-

■ Lhiver János: Füredy Mihály (Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet Múzeumi Osztály, Képzőművészeti Gyűjtemény)

1. A m. kir. államnyomdai tisztviselő										
2. Vezeték- és keresztnéve	Lhiver János									
3. Születési	helye	Neutitschein Morvaországban								
	éve és napja	1825. Február 17-én								
4. Vallása	római katolikus									
5. Tanulmányai	végzett iskolák	3 oszt. elemi								
	letett különös vizsgák									
	egyéb ismeretek	Írt, beszélt								
6. Nyelvismeretei	szóban	kevés magyarul németül jól								
	írásban	jól								
7. Viszonya	a cs. és kir. kősz. hadsereghez									
	a m. kir. honvédséghez									
8. Állapota	nőtlen	szóban								
	nős, az esetleges éve, napja	nő, 1883. június hó 4-én								
	özvegy									
9. Hítvesének	családi és keresztnéve	Morvaországi Szt. János								
	halálkorai éve és napja									
10. Gyermekének	sor-száma	n e m e	Keresztnéve	születési év	születési hó	születési napja	halálkorai év	halálkorai hó	halálkorai napja	
11. Foglalkozása az állami szolgálatba való felvétel előtt.	1848- előtt mint arcképfestő működtem, a szabadságharcban részt vettem mint honvéd tüzér; hazatérve Pestre, ismét festésszel tartottam magam föl. 1855 Somogy megyébe meghívtattam és ott 1873-ai évig működtem.									

■ Lhiver János törzslapjának első oldala (ANYAI, HR-127.)

látatokat tartalmazó személyzeti anyagban Lhiver János háromlappos anyaga is megtalálható.⁵⁸ Eszerint római katolikus, három elemi végzett, magyarul keveset, németül viszont jól beszélt és írt, 1883. június 4-én megnősült, Minovszky Alojziát vette el. Már ezeken az adatokon is elindulhatunk, de a törzslap

további biztos fogódzókat nyújt. Egyéb ismeretei között a festészetet adja meg, az állami szolgálatba lépése előtti foglalkozásáról pedig az ő elmondása alapján azt jegyezték fel, hogy „1848 előtt mint arcképfestő működtem, a szabadságharcban részt vettem mint honvéd tüzér; hazatérve Pestre, ismét festésszel tartottam magam föl. 1855 Somogy megyébe meghívtattam és ott 1873-ai évig működtem”. Mindez azt erősíti meg, hogy az arcképet kétséget kizáróan ő készítette.

Eszerint Lhiver hosszú ideig arcképfestéssel kereste a kenyerét, de a nevéhez csak egyetlen képet köt a szakirodalom. Ezt a festményt Füredy Mihályról, Vác és a szabadságharc nótaszerzőjéről készítette, a mű a Bajor Gizi Színészmúzeum II. emeleti galériája felé vezető folyosón függött.⁵⁹

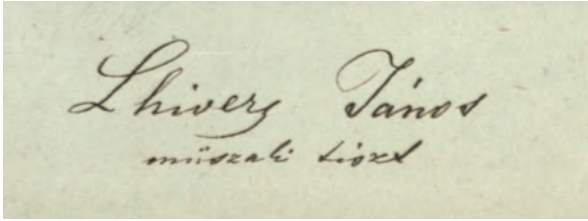
Az persze még tisztázandó volt, hogyan is születik egy francia nevű ember a szudétánemek közé. A válasz kézenfekvő, hogy művész ember lévén talán maga vette fel ezt a nevet (l'hiver = a tél, kiejtése: liver), de kutatással még tovább is juthattunk.

Liewehr (kiejtése: líver!) János Károly 1825. február 17-én született a morvaországi Neutitscheinben (ma Csehország, Nový Jičín), és még aznap megkeresztelte a káplán.⁶⁰ Édesapja Joseph Liewehr szövet- és ruhakészítő (Tuchmacher), édesanyja Terézia, Rumfeld Venzel passzományos (Posamentierer) leánya. A család a 246. számú házban lakott, keresztszülők voltak Karl Heinrich szövet- és ruhakészítő, valamint Sebastian

58 ANYAI, HR-127. A törzslapot 1882. november 30-án írta alá Lhiver, az aláírása a litográfia aláírásával megegyezik.

59 PETÓVÁRI GYULA: Emlékek, dokumentumok. Megismertetni a közönséggel. *Váci Hírlap. A Pest Megyei Hírlap Különkiadása.* 32. (1988) 36:1. (febr. 12.). A cikk szerint a kép mérete 105 x 70 cm, nyilván a kerettel együtt mérve, mert a múzeum nyilvántartása szerint az olaj, vászon alkotás mérete 91 x 73 cm. A készítés ideje nem ismert, a Bizományi Vállalattól került a múzeumba, leltári száma 77.117. Köszönöm a múzeum munkatársai, Ács Piroska, dr. Csiszár Mirella és Somogyi Zsolt szíves közreműködését és adatközlését.

60 Nový Jičín római katolikus születési anyakönyve elérhető a Family Search adatbázisában: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q57-89MW-M4GB> (elérés ideje: 2022. febr. 10.).

■ Lhiver János saját kezű aláírása a törzslapján (ANYAI, HR-127.)

Billineck szappanfőző (Seifensieder) Johanna nevű felesége.⁶¹ Liewehr – arcképfestőként – a német nevének kiejtését alapul véve vette fel a franciás, tehát művészies hangzású L’hiver (Lhiver) nevet, de mint alább látni fogjuk, hivatalos iratokban (anyakönyvekben) még felbukkan az eredeti névalak is.

Az állami nyomda alkalmazásában

1872 végén az Állami Nyomdában három térképrajzoló állás is megürült, mert Varga Béla (1835–?) és Hátsek Ignác (1828–1902) kiléptek, Péchy Imrét (1832–1898) pedig előléptették.⁶²

Lhiver János, aki 1872. augusztus 6-tól 1 Ft 50 krajcáros díjnokként már a nyomdában dolgozott, az egyik rajzoló álláshely elnyeréséért kérvényt nyújtott be. Az Állami Nyomda igazgatósága október 25-én kelt véleményében „*ezt a technikailag kiválóan képzett munkaerőt, aki akadémiai festő és úgy az ornamentális, mint a figurális rajzolásban teljes készséggel bír, mint tervező festőművészt kinevezésre javasolja*”. A felterjesztők úgy vélték, hogy „*különösen járatos a körrajzban, egyetlen az Állami Nyomdánál, aki alakos ábrázolást is képes készíteni, sőt a fényképészeti retusálásban is járatos*”. A Pénzügyminisztérium kinevezte az akkor

már 47 éves művészt, „*minthogy azonban L’hiver János műszaki díjnok a szabályszerű kornak túlhaladása miatt az érintett állomás betöltésénél csak azon esetben lehetne figyelembe veendő, ha végkielégítési igényeiről okmányilag lemond*”.⁶³

Talán ez a körülmény is közrejátszott a lassabb ügyintézésben, és csak 1873. február 21-étől, ideiglenes térképrajzolóként alkalmazta az Állami Nyomda (600 Ft fizetés, 200 Ft lakpénz).⁶⁴ 1874. január 1-jétől ideiglenes III. osztályú térképrajzolóvá léptették elő, fizetése 700 forintra nőtt. 1881. augusztus 1-jétől véglegesítették, és műszaki tiszt lett, fizetése 800 forintra emelkedett, ráadásul kapott még 10% korpótlékot, amelyet öt év múlva, 1886. augusztus 1-jétől összegszerűen, 80 forintban állapítottak meg számára.⁶⁵ Nem lehetett igazán kiemelkedő ez az illetmény, ezért 1873, 1874 és 1878 végén 50-50, míg 1876 elején 60 forint pénzsegélyben részesítették.

1883-ban a bukovinai magyarok javára indult gyűjtésben az Állami Nyomda is részt vett, és míg Péchy Imre igazgató 5 forintot, addig Lhiver műszaki tiszt 50 krajcárt adományozott.⁶⁶

A bélyegtervező

A szakirodalom azért tartja nyilván Lhiver Jánost, mert társaival ő tervezte az egyik első bélyegsorozatot, amely „levélborítékos-rajzú” vagy „színes számos krajcáros” névvel került be a filatéliai gondolkodásba.

A magyar nyelvű levélbélyeg kezdetben öt, majd később kiegészülve még eggyel, hat címetből állt. „*Az 1874-ben megjelent levélbélyegek és újságbélyegek tervét L’Hiver János rajzolta,*

61 Az anyakönyv kiolvasásában, különösen a foglalkozások meghatározásában nagy segítségemre volt Karl Heinz kollégám, aki mindannyiunk szerencséjére minden hasznos nyelven olvas és beszél.

62 ANYAI, Kataszteri könyvnyomda személyzete, 1869. TÖRÖK ENIKŐ: Hátsek Ignác a kataszternél. *Catastrum*, 8. (2021) 3:3–10.

63 Bélyegmúzeum, Okmánytár, Czákó Elemér gyűjtemény, 1874. Technikatörténeti tanulmányok, 30.631. sz. irat. A Pénzügyminisztérium és/vagy az Állami Nyomda irattári anyagában található ügyiratokból Czákó gépelt kivonatokat készített, ezeket őrzí a Bélyegmúzeum. Az ügyiratok azóta elpusztultak vagy legalábbis lappanganak. Ezúton szeretnék köszönetet mondani Szabó Jenő igazgató úrnak és különösen Zombor Zoltán múzeumi munkatársnak, aki szakirodalmi tájékoztatással, adatgyűjtéssel és személyes konzultációval is segítette a kutatásokat.

64 Hivatalos rész. *BK*, 7. (1873) 42:350. (febr. 20.). Kivonat a hivatalos lapból. *Magyar Ujság*, 7. (1873) 43:3. (febr. 21.).

65 Véglegesítések. *PK*, (1881) 31:899. (júl. 30.).

66 Részletes kimutatása a bukovinai magyarok javára főösszegeiben lapunkban felsorolt adományoknak. *PN*, 34. (1883) 72:meléklet, 3. (márc. 14.).

acélba Haske Ferenc véste. Az alapvonalkázást Jung Emánuel készítette.⁶⁷ Az uralkodó 1874. május 12-én engedélyezte annak kiadását, és október 1-jén jelent meg. Több mint negyedszázadon át adták ki e sorozat több változatát, „a nem sokatmondó, tárgyilagos nyelven kialakított megoldás azonban sokkal bélyegszerűbb, mint sok utána következő újszerű ábrázolású”.⁶⁸

Czakó Elemér (1876–1945) iparművészeti szakíró – miniszteri tanácsos, helyettes államtitkár, muzeológus, művészettörténész, az Egyetemi Nyomda főigazgatója – hosszú ideig foglalkozott a magyar bélyegtörténet forrásanyagának feltárásával, eredményeit és adatait az 1928-ban megalapított Bélyegmúzeumban őrzik. A bélyegsorozatot úgy jellemezte, hogy „sok kedvesség volt ebben a szerény igényű és józan termékben. Fő érdeme, hogy a Szent Korona rajza és a magyar felirat egész szabatosan utalt külön államiségunkra és külön nyelvünkre. A közösügyes időkben már ez is vívmány-számba ment.”⁶⁹

Czakó az Állami Nyomda irattári anyagából számos gépiratos másolatot vagy kivonatot is készített. Ezek egyike az az irat, amelyet 1874. december 4-én Horváth Pál térképrajzoló készített, és amelyet Péchy Imre igazgató látta. A térképészeti osztály munkanaplói alapján az 1874-ben kiadott „új levéljegyek” (vagyis bélyegek) rajzoló, rézmetszési és gépészeti munkáiról készített költségkimutatás szerint Lhiver négy bélyeget 15 nap alatt 2 Ft 22,5 kr-os napidíjért készített el, a rézbe és acélba metszési munkálatokat Kovatsek István végezte összesen 87 napon át 2 Ft 50 kr-os napidíjjal, a bélyeg gépvésését és átvonalazását, valamint a domborminta gépvésését Jung Emánuel végezte 34 napig, 3 Ft 5 kr-os napidíjért. Az összes költség 529 Ft 60 kr volt. E forrás alapján tehát nem Haske, hanem Kovatsek István volt az egyik közreműködő, aki a korabeli tiszti címtárban 1873-ban még szerepel, de 1875-ben már nem.⁷⁰

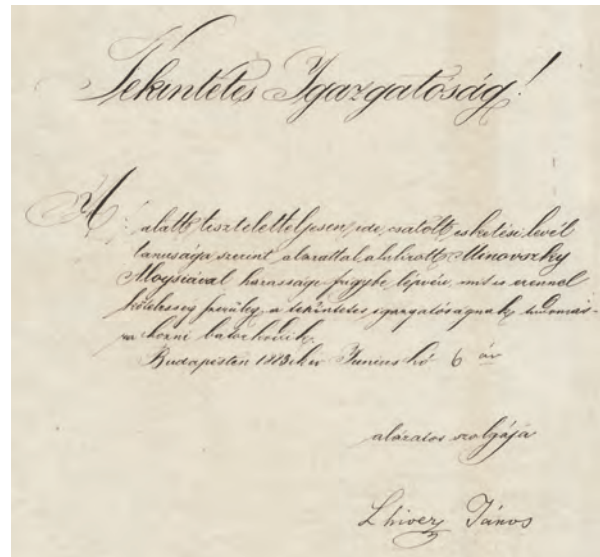

■ A Lhiver János által tervezett bélyegsorozat három „futott” (nem postatiszta) címlete (magángyűjtemény)

Családi háttér

Lhiver János Budán, az alsóvízivárosi plébánián vette el Mirovsky Alojziát 1883. június 4-én. A bejegyzés szerint a vőlegény családneve Liewehr, 58 éves nőtlen, a menyasszony családneve pedig – pontatlanul – Minovszky. Alojzia szülei Minovszky Ferenc és Schmidt Katalin voltak, ő Lugoson született, római katolikus 31 éves hajadon, és mindketten a Fő u. 27. alatt laktak. A házasság tanúi Haske Ferenc állami tisztviselő és Homolka József osztályfőnök.⁷¹ A házaspárnak három gyermeke volt.

Ilona 1881. február 9-én született és március 9-én keresztelték meg, a dátumokra te-

■ Lhiver János bejelentése arról, hogy megnősült, 1883 (Bélyegmúzeum, Okmánytár, Czakó Elemér gyűjtemény, 1874. Technikatörténeti tanulmányok, 30.638. sz. irat)

67 P: Unrein Jánostól Drahos Istvánig. *A Bélyeggyűjtő*, 16. (1937) 125–127.

68 KOZMA LAJOS: A bélyeg művészete. *Budapest*, 2. (1946) 9:338. (szept.).

69 CZAKÓ ELEMÉR: A magyar bélyeg szemléje. *Szépművészet*, 1. (1940) 3:68. (dec.).

70 MTCN, 1. (1873) 132., 2. (1875) 108.

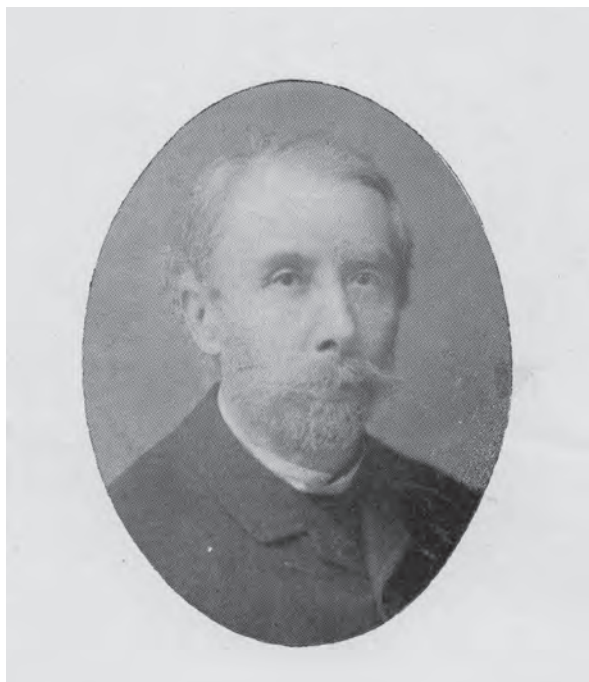
71 FS: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q9M-C33S-33X7-M> (elérés ideje: 2022. febr. 10.). Az esküvői tanúk a vőlegény állami nyomdai kollégái voltak, vö. ehhez TÖRÖK ENIKŐ: Homolka József. *Catastrum*, 8. (2021) 4:39–51.

kintve pedig joggal vélhető, hogy a gyermek születése körül van némi homály... Az anyakönyvi bejegyzésben a gyermeket törvényesként tüntették fel, de az év eleji dátum ellenére csak az az évi utolsó, december 29-én született gyermek után, 127. sorszám alatt került az anyakönyvbe, és még a mikrofilmfelvételen is jól látszik, hogy az év végi lezárás fölé, utólag ragasztották be azt.⁷² A névmutatóban is utólagosan szúrták be Ilona bejegyzésének adatait.⁷³ A család ekkor már a II. kerület, Halász u. 1. szám alatt lakott, a gyermek keresztszülője Haske Ferenc, a bába Káposzta Ilona volt.

Lhiver Ilona 1911. június 6-án férjhez ment a református Bogdán István fűszerkereskedő üzletvezetőhöz. Az ifjú ara a Donáti u. 26-ban lakott.⁷⁴ Ilona megözvegyült, 1935. augusztus 24-én ismét férjhez ment a szintén özvegy, református Szendrei László nyugalmazott államvasúti főintézőhöz, aki a Tolna megyei Nagydorogon született 1866. június 7-én. Ilona ekkor a Soroksári út 38. alatt lakott, és már édesanyja sem élt.⁷⁵

A második gyermek, Géza az eredeti családnéven került az anyakönyvbe. 1884. február 9-én született és 10-én keresztelték meg, a család ekkor is a Halász u. 1-ben lakott, keresztszülő Haske Ferenc állami tisztviselő (II. Csalogány u. 51.), a bába Káposzta Ilona volt. A Megjegyzés rovatban a családnevet javították, feltüntetve, hogy „rectius: L'Hiver”.⁷⁶ A fiú 37 éves korában meghalt (1921. szeptember 15.), a halál oka bélelzáródás volt. A fiú az édesanyjával a Donáti u. 26-ban élt.⁷⁷

A harmadik gyermek, Mária 1886. július 15-én született, augusztus 8-án keresztelték, ekkor már a Fő utca 27-ben laktak, a keresztszülő ezúttal is Haske Ferenc állami tisztviselő,

■ Lhiver János arcképe, az özvegyénél maradt fénykép után (Bélyegmúzeum, Okmánytár, Czakó Elemér gyűjtemény, 1874. Technikatörténeti tanulmányok, 30.637. sz. irat)

lő, illetve Feigl Mária, a bába pedig Káposzta Ilona volt.⁷⁸

Lhiver János 68 éves korában, 1893. október 16-án hunyt el, az anyakönyvi bejegyzés szerint halálának oka májsorvadás volt, lakcímként a II. kerületi Vám utca 11-et rögzítették. Október 18-án a Németvölgyi temetőben helyezték végsőnek szánt nyugalomra.⁷⁹ Innen bizonyára a leszármazottjai áttemették őt a Farkasréti temetőbe, ahol aztán újraváltás hiányában felszámolták a sírját.⁸⁰

Lhiver János özvegye, Mirovszky (több esetben: Mirofszky) Alojzia 1930. november 27-én hunyt el, még ekkor is a Donáti u. 26-ban lakott, de a Soroksári út 38-ban (a lányánál) halt meg, a halál oka szívhűdés volt.⁸¹

72 FS: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:9Q97-Y33W-M7D> (elérés ideje: 2022. jan. 23.).

73 FS: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q9M-CSRF-VS64-G> (elérés ideje: 2022. jan. 23.).

74 FS: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:S3HT-D4QQ-CC> (elérés időpontja: 2022. jan. 23.).

75 FS: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:S3HY-6FFH-8MM> (elérés időpontja: 2022. jan. 23.).

76 FS: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:9Q97-Y33W-MHY> (elérés ideje: 2022. febr. 10.).

77 FS: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:S3HT-D1Q7-TLX> (elérés időpontja: 2022. jan. 23.).

78 FS: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:9Q97-Y33W-MW3> (elérés időpontja: 2022. jan. 23.).

79 Felsővízivárosi római katolikus halotti anyakönyv, 415/1893. sz. Magyar Nemzeti Levéltár, Anyakönyvi gyűjtemény, A 57. tekercs, 35. felvétel.

80 TÓTH VILMOS – ZSIGMOND JÁNOS: A Farkasréti temető felszámolt síremlékeinek válogatott jegyzéke. *Budapesti Negyed*, 40. (2003) 144. (nyár).

81 FS: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:S3HT-D4XS-NZ9> (elérés időpontja: 2022. jan. 23.).

Haske Ferenc (1834–1894)

Bár az kétséges, hogy a nevezetes bélyegsorozat elkészítésében Haske Ferenc is közreműködött-e, az viszont kétségtelen, hogy Lhivernek nemcsak kollégája, de jó barátja is volt, házasságának tanújaként és három gyermekének keresztapjaként.

A szakirodalom Haske életéről viszonylag keveset tud. Születési helye ismeretlen, születési éve 1833, halálának helye és éve Budapest, 1894. Grafikus volt, aki tanulmányait itthon és Lipcsében végezte, majd budapesti könyvnyomdák számára arcképeket rajzolt, rövid ideig saját nyomdája is volt, azután pedig a *Hazánk s a Külföld* és a *Vasárnapi Ujság* rajzolójaként dolgozott, emellett pedig az Állami Nyomdában helyezkedett el.⁸² Ő is azok sorába tartozott, akikről – az 1871–1927 között magyar postai bélyeget tervezőkről – a Művészettörténeti Dokumentációs Központ nyilvános felhívás útján próbált meg adatokat gyűjteni, arra kérve mindenkit, hogy ha a „művészekről vagy hozzátartozóikról valamit tud, vagy jelenlegi lakásukat vagy tartózkodási helyüket ismeri, vagy arcképeükről tudomással bír”, akkor azt jelezze.⁸³

Egyedül a *Typographia* hasábjában megjelent cikk szerzője említi 1834-et Haske születési éveként, ő az adatait bizonyára az Állami Nyomda személyzeti irataiból merítette.⁸⁴

Az ANY Biztonsági Nyomda Zrt. feltárt és digitalizált iratgyűjteményének személyzeti anyagában Haske Ferenc törzslapja is megmaradt.⁸⁵ Eszerint 1834. szeptember 18-án született Kassán, 4 latin osztályt (syntactica, poetica, rhetorica, logica) járt ki, tehát tulajdonképpen a teljes középiskolát elvégezte. Egyéb ismeretként azt tüntették fel, hogy „rajzoló, acélmetsző, kőrajzoló”, aki magyarul, németül és tótul beszélt, magyarul és németül írt. Nőtlen volt, élete végéig az is maradt. Az ál-

lami szolgálatba belépése előtt végzett foglalkozásáról úgy nyilatkozott, hogy „1848-ik év október 6-tól 1849-ik év október 3-ig az 52-ik honvéd zászlóaljából altiszti ranggal Komáromból 1849-ik év október havában hazatérve Kasán Werfer Károly műintézetében a kőrajzolást tanultam. 1853-ik év június havában további kiképzésemre külföldre utazván, Lipcsét [így!] a Payne-féle angol műintézetben mint kőrajzoló és acélmetsző fizetés mellett 5 évig működtem. 1858-ik év június havában Budapesten műintézetet alapítván Haske és társa cég alatt, melyet 1863-ban beállott rossz üzleti viszonyok következtében fölhagytam. 1863-tól 1874-ik évig mint magánművész a »Vasárnapi Ujság« és a »Magyarország és a Külföld« illusztrált lapoknál mint rendes rajzolója működtem. 1874-ik év augusztustól 1875-ik év május 10-ig a m. k. Államnyomda hitelosztályában mint rézmetsző fizetés mellett alkalmazva.”

1875. május 11-től ideiglenes műszaki tiszt lett 900 Ft fizetéssel és 200 Ft lakpénzzel, majd 1881. augusztus 1-jétől véglegesítették, ekkor 1000 forintra és 10% korpótlékkal nőtt a fizetése, utóbbit nála is 1886. augusztus 1-jétől összegszerűen, 100 Ft-ban állapították meg. 1881. március 29. – május 1., 1882. január 19. – február 10. és 1884. augusztus 14. – szeptember 27. között hosszabb ideig volt beteg, 1879 októberében négy-, 1889 júliusában hathétnyi szabadságot engedélyeztek számára. 1875 és 1880 között minden év végén 100 Ft jutalom-ban részesült.

A szolgálati törzslap adatait követve kutatásokat végeztem a kassai római katolikus anyakönyvekben, és a bejegyzésekből összeállítottam a Haske család tagjainak leszármazási tábláját is.⁸⁶ A kassai polgár Haske Ignác (1799–1870), János és Mária gyermeke előbb Antalffy Rozáliát (1806–1827), András és Prohászka Anna leányát vette feleségül, e házasságban született János (1826). Megözve-

82 *Művészeti lexikon*. Szerk.: ÉBER LÁSZLÓ. I. Bp., 1935. 443. *Új Idők lexikona*. 11–12. Bp., 1938. 3029.

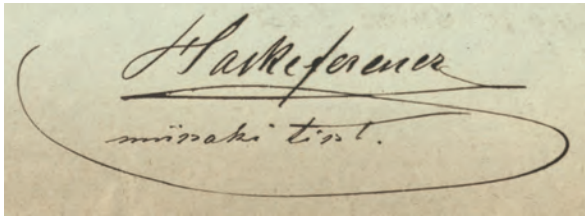
83 A Művészettörténeti Dokumentációs Központ felhívása. *Népszabadság*, 19. (1961) 206:8. (aug. 30.), a felhívás szintén megjelent: *Magyar Nemzet*, *Népszava*, *Esti Hírlap*, *Vas Népe*, *Kisalföld*.

84 PILINYI PÉTER: Az 1848/49-es szabadságharc nyomdász katonái. *Typographia*, 130. (1998) 4: 4. (ápr. 1.).

85 ANYAI, HR-69. Haske Ferenc.

86 FS: <https://www.familysearch.org/tree/pedigree/fanchart/LDZ6-GCS> (elérés ideje: 2022. febr. 10.).

1. A m. kir. államnyomdai tisztviselő									
2. Vezeték- és keresztnéve	Haske Ferenc <i>magyar</i>								
3. Születési	helye	Kassa Abaujtorna megye							
	éve és napja	1834 szeptember 18 ^{án}							
4. Vallása	rom. Katholikus								
5. Tanulmányai	végzett iskolák	4 Latin osztály							
	letett különös vizsgák								
	egyéb ismeretek	rajzoló, aritmétika, körrajzoló							
6. Nyelvismeretei	szóban	magyar német tót.							
	írásban	magyar német							
7. Viszonya	a cs. és kir. közös hadsereghez								
	a m. kir. honvédséghez								
8. Állapota	nőtlen	nőtlen							
	nős, az esketés éve, napja								
	özvegy								
9. Hítvesének	családi és keresztnéve								
	halálzási éve és napja								
10. Gyermekének	sor- szá- ma	n o m e	keresztnéve	születési			halálzási		
				év	hó	napja	év	hó	napja
11. Foglalkozása az állami szolgálatba való felvétel előtt.	<p>1848⁹ év október 6^{án} 1849⁹ év október 3^{án}, az 52²² honvédelmi bizottságban állományi ranggal Komáromból 1849⁹ év október havában kassai Kassa Wenzel Károly miniszterelnökben a körrajzoló lett kassán.</p> <p>1850⁹ év június havában levelet kikérésre küldött az utasítás szerint a Párizsban angol miniszterelnökben mint körrajzoló is a császári kassai miniszterelnök alapítván Haske és társa cég alatt, amelyet 1863-ban beállott rose üzleti viszonyok következtében felhagytam. 1863-tól 1874⁹ évig mint megaművelő a "Párizsi ügyek" és a "Magyarország és a külföld" illusztrált lapoknál mint német rajzoló működtem. 1874⁹ év augusztus 18^{án} 1875⁹ év május 10^{án} a m. kir. államnyomda titkárságában mint írásművész lettem alkalmazva.</p>								

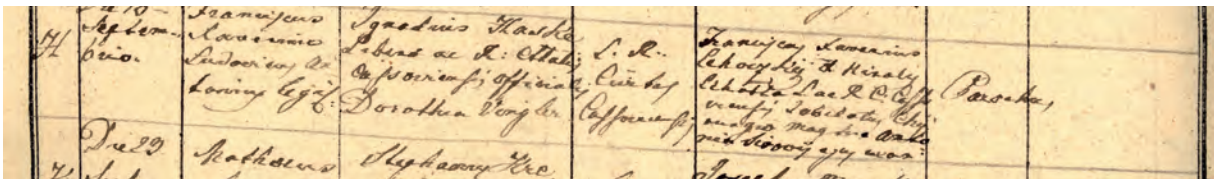
■ Haske Ferenc aláírása a szolgálati törzslapján (ANYAI, HR-69.).

gyűlvén, Ignác a gyászév leteltével ismét meg-
nősült, Vinkler Dorottyát (1810–1858) vette el,
gyermekük voltak Mária Karolina (1830), Ig-
nác József (1832), Ferenc (1834), László Adolf
János (1836) és Stepana Anna Letícia Antónia
(1840). A többi gyermek mind Kassán szüle-
tett, de Ferencnek nincsen nyoma az ottani
anyakönyvekben. Vajon hova tűnt? A választ
a digitalizált források és adatbázisok segítsé-
gével kaphatjuk meg.

Haske Ferenc szülei úton voltak, talán ép-
pen hazafelé tartottak, amikor – bizonyára a
vártnál korábban – 1835. szeptember 18-án
megszületett Ferenc Xavér Lajos Antal Gátán
(1899 után Lajtakáta, ma Gattendorf, Auszt-

ria). A bejegyzés szerint az apa Kassa szabad
királyi város tisztviselője volt, a keresztszülők
királylehotai Lehoczky Ferenc Xavér (1777–?)
sebészmeister kassai lakos és hitvese, Szürovy
(máshol Szürovy) Antónia (1795–1864) voltak.
A keresztapa foglalkozása bizonyára kapóra
jött az utazóknak a váratlan eseménykor.⁸⁷

Haske Ferenc 1894. február 17-én hunyt
el, haláláról a *Pester Lloyd* tudósítását átvéve
részletesen megemlékezett a *Grafikai Szemle*.
Az újság megosztotta a német nyelvű laptárs
javaslatát. „Az államnyomdába történt fölvétele
előtti időben tízféle tájképet készített a Margit-
szigetről. Erre vonatkozólag a »Pester Lloyd«,
melyből ezen visszaemlékező sorokat átvesz-
szük, a következő megszívlelendő megjegyzést
teszi: Ezen tájképek lemezei mindenesetre még
meglesznek és óhajtandó volna azoknak az el-
kallódás sorsától való megóvása. Rövid leírással
ellátva és albumalakban kiadva, ezen műlapok
minden bizonnyal jövedelmezének annyit,
hogy lehetséges volna Haske bácsi sirhantját
tiszteletes köemlékkel jelezni. Ezt a figyelmet
megérdemelte.”⁸⁸

■ Haske Ferenc születésének bejegyzése a gátai római katolikus anyakönyvben, 1834. szeptember 18. (MNL GYMSM GyL Mosonmagyaróvári Részlege)

87 FS: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:939V-KV7B-R> (elérés ideje: 2022. febr. 10.). Köszönöm Hegedüs Zoltán és Beregszászi Balázs (MNL GYMSM GYL) segítségét, akik kérésemre az anyakönyvi másodpéldány olvashatóbb felvételét előzőkenyen megküldték.

88 Halálesetek. *Grafikai Szemle*, 4. (1894) 3:39.

Év	dátum	munkakör	osztály/ fokozat	napidíj	fizetés	személyi pótlék	má.	lp.	Ország	Beosztás	Székhely
1852	11.15.	id. mérnök (Geometer)		2 Ft 10 kr					Magyarország	budapesti földadó-bizottság	
1855										9. becselőfelügyelőség	Kassa
1856	05.01.	mérnök (Geometer)	4.					90		10. felügyelőség	Sopron
1858.	05.03.								Horvátország	1. felügyelőség	
1858	10.01.		3.	2 Ft 45 kr						1. aligazgatóság, 4. felügyelőség	Agram / Oroslavje
1861											
1862											Bučin
1863									Magyarország	Kassai igazgatóság, 4. felügyelőség	Máramarossziget / Huszt
1864.	01.01.			2 Ft 80 kr							Felsővíró / Nagybánya
1864			2.								
1868	01.01.		1.	3 Ft 15 kr							
	05.01.	id. felmérési felügyelő		3 Ft 65 kr				204		6. felügyelőség	Jolsva / Lőcse
1869	01.01.			4 Ft 20 kr							
1870	03.01.	felmérési felügyelő			1200		500				Nyíregyháza
1871											Debreceen
1873	12.01.				1600		600				Szalatina
1874											
1875	05.01.	központi felmérési felügyelő					1200			Pénzügyminisztérium	Budapest
1878	04.01.	penzügyi tanácsos, felmérési igazgató			2000		600	400			
1884	01.01.	penzügyminiszteri osztálytanácsos	2.		2500		400	500		Kataszteri ügyosztály (váltó sorszámmal)	
1887	02.01.		1.		3000						
1893	02.01.	miniszteri tanácsosi cím és jelleg									
1895	01.01.						1000				

Sartory Antal karriertáblázata. A rövidítések feloldása: id. = ideiglenes, lp. = lakpénz, má. = munkatárlány